

Особливості підготовки першокласників до навчання письма в добуквенний період

Прищеп О.Ю.,
ст.наук. співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Анотація. У статті розкриваються особливості підготовки першокласників до навчання письма в добуквенний період: розвитку гігієнічних, технічних, графічних навичок.

Ключові слова. Навички письма: гігієнічні, технічні, графічні.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the preparation of first-graders for the study of the letter in the pre-school period: the development of hygiene, technical and graphic skills.

Keywords. Writing skills: hygienic, technical, graphic.

Період навчання письма – один із важливих і найбільш відповідальних в шкільному житті першокласника. Процес навчання письма, частіше ніж інша діяльність, одночасно залучає дитячу увагу, сприймання, пам'ять, мислення, прийоми розумової діяльності: аналіз, синтез, класифікацію, узагальнення, а також фізичні можливості. Все це для того, щоб вчитись чути і диференціювати звуки, встановлювати відповідність між звуком і буквою, зображувати на папері графічні комплекси.

Спростити процес набуття навичок письма допомагає саме підготовчий чи добуквенний період, який надається з метою, щоб учитель з'ясував індивідуальні можливості учнів і рівень їхньої готовності до участі в непростій діяльності - письмі та підготував їх до роботи в буквеному періоді.

Термін добуквеного періоду може визначати сам учитель, тим більше, якщо він готував цих дітей до школи. Однак треба пам'ятати, що учні шестирічного віку за літо переважно забувають раніше отриману інформацію і потребують її оновлення.

Зазначимо, що для успішного оволодіння графічними й елементарними орфографічними навичками письма в буквеному періоді ми ніяк не обійдемося без ознайомлення учнів спершу з гігієнічними правилами письма. Так, на уроці письма саме вони мають бути першими.

Гігієнічні правила письма визначені з метою запобігти проблемам, які можуть виникнути у зв'язку з анатомо-фізіологічними особливостями розвитку шестирічної дитини, а саме, ще недостатньо зміцнілими нервовою, кістковою, дихальною, м'язовою системами.

Доведено, що учень – шестирічка у цілому готовий до навчання, однак під час письма вся його функціональна система організму потребує ощадного навантаження.

Тому уваги заслуговують перш за все правила, які відомі нам як посадка учня за партою (столом), утримання ручки в руці, положення зошита на парті (столі) під час письма.

Коротко зупинимось на проблемах, які виникають під час формування гігієнічної навички.

Твердження про те, що учні, які пишуть лівою рукою - не переводяться на письмо правою – залишається в силі. Вони, як і учні, які пишуть правою рукою, тримають ручку трьома пальцями, так, щоб три перших фаланги були рухливими. Ручку такі учні можуть тримати в два варіанти. Перший - вона майже лежить між основою великого пальця і вказівного і направлена в ліве плече, тоді зошит розташовується «дзеркально» по відношенню до «праворукого» положення зошита. І другий, коли ручка направлена своїм кінцем у протилежному напрямку від плеча, тоді зошит розташовується, як для «праворукого» учня.

Нелегким для учнів шестилітнього віку є **навчання письма ручкою в рядку зошита**. Її довжина і товщина певною мірою впливають на формування навичок письма, тому вчитель має право замінювати ручку, добирати учню ту, якою йому зручно буде писати. Для письма рекомендується кулькова ручка. Ручку тримають першими фалангами трьох пальців (великого, вказівного, середнього) на відстані 2—2,5 см від кульки. Зручною буде ручка, яка має гумову накладку трикутної форми, де для кожної фаланги є своя грань. Пальці при цьому не знаходять один на одного і не сповзають по ручці вниз. Щоб запобігти втомлюваності пальців від міцного стискання ручки, варто **на перших заняттях часто зупиняти письмо**, перевіряти пальці учнів, надавати можливість для їх послаблення.

Зазначимо, що багато дітей, в тому числі – учнів-лівш, прийдуть до школи з дому, дитсадка з набутими вже технічними вміннями – правильними чи неправильними. Якщо вміння формується неправильно, наприклад, тримає ручку дитина не трьома пальцями, а в будь-який інший спосіб, це гальмуватиме розвиток швидкості письма, правильності його і що найгірше, розвитку самої кисті руки. Те ж саме з положенням зошита на парті. Неправильне положення зошита на парті призводить до неправильного розміщення рук на парті, а останнє, в свою чергу, негативно впливає на посадку, спричиняє викривлення хребта. Вчитель має на це часто звертати увагу учня і обережно коригувати набуте вміння.

У нашому зошиті **пропонуємо починати** виконувати графічні вправи **ручкою** тільки з тієї сторінки, де учні знайомляться з **основним рядком** графічної сітки зошита. Тут на полі сторінки з'являється спеціальна умовна позначка, яка «повідомляє», що у рядку пишуть ручкою. До цього моменту учні працюють олівцями - розфарбовують, штрихують, домальовують, малюють. Чи писати підготовчі елементи у рядку олівцями – визначає сам учитель, залежно від свого досвіду роботи з олівцем під час навчання письма. На нашу думку, швидке стирання грифеля (під час користування ним змінюється форма грифеля) призводить до зміни форми написаного

елемента, букви, тому вважаємо за можливе використовувати олівці під час **першого ознайомлення** з письмом елементів у рядку. Щодо використання гумки, як показує досвід, це призводить до неохайності письма. Крім того, стертий гумкою неправильно написаний елемент, не може бути виправленим на правильний, бо його вже немає перед очима. Наша мета, крім навчання письма, поступово привчати учня відповідально ставитись до своєї роботи.

Зазначимо, користуючись зошитом авторів Вашуленко О.В., Прищепи О.Ю., можна з першого дня роботи в ньому не вимагати похилого положення, а пропонувати класти зошит похило тільки з того моменту, коли учні знайомляться з похилою лінією графічної сітки зошита. До цього моменту ми пропонуємо тримати зошит паралельно нижньому краю парти і цим тимчасово знімається з дітей одна з вимог. В цей час ми більше уваги приділяємо таким гігієнічним правилам, як положенню ручки в руці, посадці та графічним елементам.

Одним із важливих складників гігієнічних правил є посадка під час письма. Шестирічні-семирічні діти, зосереджуючи увагу на зображенні якогось елемента, низько нахиляються над зошитом і тим самим перекривають доступ необхідної кількості кисню, крові в органи, що призводить до швидкої стомлюваності, головного болю, погіршенню зору та ін. Саме у добуковений період посадці треба приділяти багато уваги. Тут можуть допомогти самі учні. Діти цього віку дуже гарно контролюють один одного, якщо така вказівка буде дана вчителем.

Звертаємо увагу на те, що учням можна пропонувати змінювати свою посадку, розслабляти їх, але в той час, коли проводяться інші види роботи (читання, переказування, складання речень та ін.).

Одержані в підготовчому періоді гігієнічні навички письма будуть реальною опорою під час формування графічних навичок в добуковеному і буквенному періодах.

Про гігієнічні правила письма гарно сказав відомий педагог К.Д.Ушинський і ми часто цитуємо його: «...звички правильної посадки і раціонального прийому письма дуже важливі для здоров'я дитини і для ходу самого навчання. Вони легше засвоюються дітьми тепер, під час легких вправ, ніж потім, коли ці вправи самі собою стануть досить складними і захоплять усю увагу дитини... Привчивши, наприклад, дитину триматись прямо, ми збережемо багато часу згодом, уникнувши необхідності безперервних зауважень» (пер.авт.)*.

Традиційно ми починаємо навчати першокласників письма у зошиті №1 - в обмеженому рядку.

Останні дослідження доводять, що ця графічна сітка ефективна для початків письма, порівняно з сіткою в одну лінію. Ми ж знаємо, що шестирічним дітям легше писати елемент, коли є опора його початку письма і закінчення. Тож сітка №1 допомагає дитині за менших зусиль виробити уміння дотримуватися однакової висоти великого і малого елементів літер, одного нахилу, рівномірного розміщення елементів, тобто тих параметрів,

які в буквенному періоді не будуть перепорою для вироблення також важливої навички – письма букв.

Для полегшення роботи в графічній сітці № 1 ми пропонуємо учням знайомитися з нею поступово. Спочатку тільки в рядку більшого розміру (потім рядок зменшується) учні виконують елементи від самих простих (прямих ліній) до складніших (петельних). Пізніше такі ж (меншого, більшого розміру) елементи виконуються в основному рядку з міжрядковою і, нарешті, ті ж елементи пропонується написати в повній графічній сітці. Так учні навчаються розташовувати основні графічні елементи букв у графічній сітці, яка з перших днів зустрінеться в буквенному періоді. Ознайомившись з першою рукописною буквою, учні не «бояться» вже графічної сітки, а всю увагу спрямовують на форму букви, її складники і їх поєднання між собою.

Зважаючи на вік дітей: слабкий розвиток дрібних м'язів кисті руки, швидку стомлюваність від напруженої роботи, складний процес письма варто переривати іншими видами роботи: виготовленням різних поробок (с.3 зошита № 1). За допомогою олівців, паперу, ножиць пропонується виготовити одну із заданих квіточок. За поданим алгоритмом діти можуть виготовити квіточку, задіявши форму своєї руки. Також, розважальними вправами є (с.8, 21 та багато інших, зошита №1): пересування пальчиками (вказівним і середнім, мізинним і безіменним, великим і мізинним) по, зображеній на сторінці зошита, драбинці, слідах ведмедика ; викладання з олівців різних форм предметів (с.23,с.29...) і под.

Добуквений період це час, за який учні готуються координувати рух руки в обмеженому просторі (пізніше в рядку), програмувати його, розвивати окомір з метою навчитися точно розміщувати букву велику і малу в рядку. Так у зошиті пропонуються завдання (с.8, с.10,с.11,с.12...), де учні мають знайти безпечну доріжку до школи (космічного корабля, планети...) і при цьому , проводячи лінію по ній, не торкнутись сторін доріжки; намалювати у рамці певного розміру улюблену їжу тваринки (с.13); виділити із складного малюнка зором комах чи тварин (с.14), знайти у кухаря на кухні подані овочі (с.15).

Важливо також у цей період навчити дітей відчувати силу натиску рукою на папір. Часто це залежить від фізичного стану руки : одні діти сильно тиснуть на сторінку олівцем чи ручкою, а інші ледь торкаються її. Контролюючи силу натиску на папір, дитина сміливіше буде зображувати елемент чи букву, точніше їх писати. Для цього в зошит введені сторінки (с.16, с.17...) із завданнями типу : «Насип курчаткам багато пшона», «Постав крапочки на жучку-сонечку», «Розфарбуй перші дві полунички з більшим натиском олівця, а наступні дві – ледь натискаючи на олівець».

В цей період необхідно приділити увагу направленню письма на сторінці зошита – зліва направо. Особливо це важливо для дітей-лівш. Часто вони прагнуть почати письмо у напрямку право-лівого. Пропонуються завдання типу «Вчуся орієнтуватися в напрямку письма» (с.20), де учні наводять лінії-доріжки різної форми в ліво-правому напрямку.

Значний час добуквеного періоду відводиться розвитку графічного уміння. Ця робота проводиться протягом усього добуквеного періоду у різних формах подання. Графічне уміння починає розвиватися з того часу, як у зошиті з'являються завдання на наведення різних форм ліній, предметів, розфарбовування їх, накладаючи прямі (у прямокутних формах) і коловидні (у круглих формах) лінії, самостійне зображення графічних елементів у предметних, сюжетних малюнках і в рядку зошита.

Добуквений період не може існувати без розвитку мовлення першокласників. Воно починається з першого дня процесу навчання письма. Говорячи про гігієнічні правила письма, ми пропонуємо пригадати їх і одночасно відтворити в практиці кожного учня. Майже кожна сторінка навчального посібника викликає дитину на називання зображених предметів (с.15-18...), переказування сюжету, самостійного міркування на підставі раннього досвіду (с.9), виявлення своєї фантазії (с.10, с.11).

Зошит, що представляє добуквений період, включає такі завдання і графічні вправи, за яких формуються уміння, необхідні для обслуговування буквеного періоду навчання грамоти.

*Ушинский К. Д Родное слово. Злементар. Слово // Пед.соч.: В 6-ти т.- М., 1989.- Т.4.- С. 47.

Список використаних джерел:

1. Ушинский К. Д Родное слово. Злементар. Слово // Пед.соч.: В 6-ти т.- М., 1989.- Т.4.- С. 47.

2. Кондратенко Л.О. Вплив каліграфії на когнітивний розвиток дитини// Науковий часопис НПК імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип. 18: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 185 – 195.